

Editorial Νοέμβριος 2023

Με το τεύχος 13 συνεχίζεται η ετήσια έκδοση του περιοδικού. Ο χρόνος που πέρασε έφερε πολλά ενδιαφέροντα αλλά και κρίσιμα θέματα, για τα οποία οι συνεργάτες μας καταθέτουν στο τεύχος αυτό πολύτιμες συμβολές. Η πλοήγηση στα θέματα δίνεται μέσα από τη δοκιμασμένη δομή του περιοδικού μας. Έτσι αρχίζουμε και τώρα, όπως πάντα, με μια πολυδιάστατη συνέντευξη που έδωσε στην αγαπητή συνάδελφο Όλγα Τσόλκα μία εκ των πιο διακεκριμένων πανεπιστημιακών του ελληνικού χώρου, η Ομότιμη Καθηγήτρια Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι. Ξεκινώντας από τους πανεπιστημιακούς δασκάλους και διανοητές που επηρέασαν τη σκέψη της, η κ. Καϊάφα-Γκμπάντι δεν στέκεται μόνο στο παρελθόν, αλλά και στο μέλλον, στη νέα γενιά αξιόλογων επιστημόνων της χώρας. Ακολουθεί μια ενδιαφέρουσα συζήτηση για τη διεθνοποίηση του ποινικού –ουσιαστικού και δικονομικού– δικαίου, τους παράγοντες μετασχηματισμού του με θετικό και αρνητικό πρόσημο, καθώς και τη δυνατότητα ελέγχου των αρνητικών επιπτώσεων αφενός κατά την ενωσιακή προνομοθετική διαδικασία, και αφετέρου κατά την ενσωμάτωση των σχετικών ενωσιακών και διεθνών κανόνων στην εσωτερική μας έννομη τάξη. Στο πλαίσιο της συζήτησης, επισημαίνεται, με αναφορά και σε συγκεκριμένα παραδείγματα, ότι ο σεβασμός στις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου παραμένει ένα διαρκές ζητούμενο κατά την ανάπτυξη του ενωσιακού ποινικού δικαίου και ότι απαιτείται ενεργός συμμετοχή (και) των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων στο πλαίσιο του θεσμοθετημένου «διαλόγου» με το Δικαστήριο της ΕΕ (ΔΕΕ). Περαιτέρω, με αφορμή την παρατηρούμενη επίκληση του «αγώνα κατά της ατιμωρησίας» στον ευρωπαϊκό και εθνικό δημόσιο λόγο, η συζήτηση αναπτύσσει κρίσιμα ζητήματα, τα οποία ανακύπτουν τόσο από σχετικές εξελίξεις σε επίπεδο Ε.Ε. όσο και από το πρόσφατο νομοσχέδιο για τις αλλαγές στους Ποινικούς Κώδικες. Ιδιαίτερα εύστοχες είναι οι σκέψεις της για την «καλή νομοθέτηση» σε εθνικό επίπεδο, καθώς και οι κριτικές παρατηρήσεις της σε προτεινόμενες τροποποιήσεις του ΠΚ (αυστηροποίηση των ποινών, περιορισμός της αναστολής εκτέλεσής τους, αναβίωση του θεσμού της μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική, κ. ά.). Ομοίως ενδιαφέρουσες είναι οι κριτικές της σκέψεις για τις προτεινόμενες αλλαγές στον ΚΠΔ. Χαρακτηριστικά επισημαίνει η κ. Καϊάφα-Γκμπάντι ότι, δυστυχώς, η γενική φιλοσοφία των σχετικών τροποποιήσεων χαρακτηρίζεται από το τρίπτυχο: μείωση των εγγυήσεων ορθοκρισίας (με

την άμετρη διεύρυνση των «μονομελών δικαστηρίων»), ακρωτηριασμός των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (για μια γρήγορη παραπομπή σε μεγάλο αριθμό κακουργημάτων με τη συρρίκνωση των δικαστικών συμβουλίων), πρόδηλη παραβίαση της ΕΣΔΑ σε κομβικά ζητήματα, καθώς και της συνταγματικά κατοχυρωμένης λειτουργίας των μικτών ορκωτών δικαστηρίων. Η συζήτηση τελειώνει με τις σκέψεις της για δύο άλλα επίκαιρα ζητήματα. Το ένα αφορά τις προκλήσεις που επάγεται η χρησιμοποίηση των συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου, ενόψει της έλλειψης διαφάνειας ως προς τη λειτουργία τους. Το χαρακτηριστικό αυτό ανοίγει ένα νέο κύκλο σύνθετων ζητημάτων όσον αφορά τη διασφάλιση του δικαιοκρατικού χαρακτήρα της ποινικής δίκης. Το δεύτερο ζήτημα είναι γενικότερου χαρακτήρα και αφορά την πρόσφατη εξαγγελία για τη νομοθετική καθιέρωση μη κρατικών πανεπιστημίων στη χώρα μας. Σχετικά επισημαίνεται ότι εκείνο που έχει επείγουσα προτεραιότητα για το κράτος είναι η φροντίδα για το δημόσιο πανεπιστήμιο, ώστε να διασφαλιστεί η ποιότητα του αγαθού της δημόσιας εκπαίδευσης.

Η στήλη ΜΕΛΕΤΕΣ περιέχει τέσσερα κείμενα. Στο πρώτο από αυτά, ο Μανώλης Μελισσάρης, συγγραφέας και μέχρι πριν λίγα χρόνια Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας του Δικαίου στο LSE, εξετάζει τη δυνατότητα του προσδιορισμού ποινικής ευθύνης από βλάβες ή κίνδυνο βλαβών που προκλήθηκαν από τις εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης (το άρθρο υπάρχει και στα αγγλικά). Κατά τη λειτουργία των μηχανών τεχνητής νοημοσύνης, προκαλούνται συχνά βλάβες ή κίνδυνοι βλάβης που, κατά κανόνα, θεωρείται ότι εμπίπτουν στο ποινικό δίκαιο. Η τεχνολογία της τεχνητής νοημοσύνης έχει εξελιχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε τα ρομπότ είναι πλέον αδιαφανή και σχετικά ανεξάρτητα από τους προγραμματιστές ή τους χρήστες τους. Κατά συνέπεια, οι πράξεις των τελευταίων είναι τόσο απομακρυσμένες από το βλαπτικό αποτέλεσμα ώστε αυτό να μην μπορεί να τους καταλογιστεί. Αν όντως έχουν έτσι τα πράγματα, τότε βρισκόμαστε σε αδιέξοδο. Κάποιοι πιστεύουν πως, αν και είναι ορθή η διαίσθησή μας ότι έχει επιτελεστεί ποινικά κολάσιμη πράξη, δεν υπάρχει κανείς που να μπορεί να καταστεί ποινικά υπεύθυνος. Αυτό, σύμφωνα με τους ίδιους, προξενεί ένα «κενό ευθύνης». Άλλοι ισχυρίζονται πως οι πράξεις των μηχανών πληρούν τις προϋποθέσεις της ποινικής ευθύνης, και είναι διακριτό ερώτημα αν είμαστε θεσμικά προετοιμασμένοι για να καταλογίσουμε ποινικές πράξεις σε μηχανές. Το παρόν άρθρο υποστηρίζει πως ό,τι «πράττουν» οι μηχανές δεν πληροί βασικές προϋποθέσεις της αντικειμενικής υπόστασης (actus reus) των αδικημάτων. Ως εκ τούτου, είναι αδύνατον να τους αποδοθούν αξιόποινες πράξεις. Η απομάκρυνση της ενδιάμεσης πράξης συνεπάγεται και την εξαφάνιση του «κενού ευθύνης», καθώς η τελευταία ποινικά ενδιαφέρουσα πράξη ανήκε σε ανθρώπινο ον.

Σε μια δεύτερη μελέτη, ο Κωνσταντίνος Χατζηκώστας, Επ. Καθηγητής Ποινικού Δικαίου ΑΠΘ, ασχολείται, σε ένα δογματικού ενδιαφέροντος άρθρο, με τη συζήτηση γύρω από τις θεωρίες για την αυτουργική δράση στη νομολογία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Η διαφοροποίηση ισχυρής μειωσιμότητας των δικαστών σε πρόσφατη απόφαση του Τμήματος Εφέσεων στην υπόθεση Ntaganda προκάλεσε ρωγμές στην εικόνα απόλυτης πρωτοκαθεδρίας της θεωρίας για την κυριαρχία επί της πράξης, και δημιούργησε στους επικριτές της την προσδοκία μιας ολικής ανατροπής. Η προσδοκία αυτή, αν και ενισχύθηκε από κάποιες αποφάσεις του Τμήματος Προδικασίας, οι οποίες έριξαν σκιές στις μέχρι τότε θέσεις του Δικαστηρίου για τη συναυτουργία, διαψεύσθηκε ωστόσο από νεότερη απόφαση του Τμήματος Εφέσεων στην υπόθεση Ongwen. Προς το παρόν, παραμένει αμφίβολο αν οι ρωγμές που έχουν δημιουργηθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου διευρυνθούν, οδηγώντας σε μια διαφορετική αντίληψη των δικαστών για τη θεμελίωση αυτουργικής ευθύνης. Στην κατεύθυνση αυτή πιέζει δικαιολογημένα η νεότερη θεωρία του διεθνούς ποινικού δικαίου, εξαιτίας των δογματικών αστοχιών της διδασκαλίας για την κυριαρχία επί της πράξης, αλλά και του προβληματικού τρόπου με τον οποίο εφαρμόζεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Από την εξέταση ωστόσο των σημαντικότερων μοντέλων που προτείνονται από τη νεότερη θεωρία ως εναλλακτικές λύσεις για την αξιολόγηση της αυτουργικής ευθύνης, προκύπτει ότι βαρύνονται με κάποιες από τις σοβαρότερες αδυναμίες που χαρακτηρίζουν και τις θέσεις της νομολογίας. Για την ακρίβεια, τείνουν να διογκώνουν τεχνητά την ποινική ευθύνη των πρωταίτιων για τις μεμονωμένες πράξεις που τυποποιούνται στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, προκειμένου να απαντηθεί το άδικο της συμβολής τους στην εξαπόλυση και στον συντονισμό της συλλογικής εγκληματικής δράσης, οδηγώντας έτσι σε ένταση με τις αρχές της ατομικής ποινικής ευθύνης και της ενοχής.

Στο άρθρο του Ιωάννη Μοροζίνη, Δρ. Ν., LL.M, Μεταδιδακτορικού Ερευνητή Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, επιχειρείται μια συνολική παρουσίαση και κριτική των πρόσφατων παρεμβάσεων στους Ποινικούς Κώδικες. Ο συγγραφέας προσεγγίζει από τη σκοπιά των κανόνων του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ το νομοσχέδιο για τις παρεμβάσεις στα κεντρικά ποινικά νομοθετήματα που απασχολεί εδώ και μερικούς μήνες τη νομική επικαιρότητα. Επικεντρώνεται σε εννέα θεματικές, δύο από το ουσιαστικό και επτά από το δικονομικό ποινικό δίκαιο. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το νομοσχέδιο, όπως δημοσιεύτηκε προς διαβούλευση, συνιστά σαφή οπισθοδρόμηση για το Κράτος Δικαίου, αφού περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, διατάξεις που δεν συμβιβάζονται με θεμελιώδεις αρχές του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, ανασύρει διατάξεις περί γενικής δημεύσεως από την εποχή των δικών

κατά των «δωσιλόγων» και των «συμμοριτών», εμπεδώνει τη συνταγματική εκτροπή όσον αφορά τα δικαστήρια που δικάζουν κακουργήματα, και καταλύει τη διάκριση των εξουσιών με απόπειρα εισπήδησης στα έργα της δικαστικής εξουσίας όσον αφορά τον περιορισμό της χορήγησης αναβολών και ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση. Επίσης, περιορίζει αισθητά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ διά της επιβολής υπέρογκων δικαστικών εξόδων και της πρόβλεψης σημαντικού ύψους παραβόλων υπέρ του Δημοσίου, καταργεί ουσιαστικά τον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας στα σοβαρότερα κακουργήματα, με την έμπνευση να δικάζονται οι εφέσεις κατά των πρωτοβαθμίων αποφάσεων ομοίως από το Τριμελές Εφετείο με αρχαιότερο στην επετηρίδα Πρόεδρο Εφετών στη σύνθεσή του, και καθιστά τους προανακριτικούς υπαλλήλους αποκλειστικά «χάρτινους» μάρτυρες.

Τέλος, η Φέη Μανουσάκη, Φέη Μανουσάκη, ΜΔΕ Εγκληματολογίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ., Πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου La Sapienza της Ρώμης και του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου, στην τέταρτη μελέτη του τεύχους μας, καταπιάνεται με ένα από τα λιγότερο γνωστά έργα του Cesare Lombroso, τα *Παλίμνηστα της φυλακής*, το οποίο εκδόθηκε το 1888. Στο συγκεκριμένο βιβλίο, ο «θεμελιωτής» της ιταλικής Θετικιστικής Σχολής της Εγκληματολογίας εξετάζει (αυτούσιες και χωρίς τροποποιήσεις) αφηγήσεις κρατουμένων, αυτοβιογραφίες και δείγματα γραφής που άφησαν οι έγκλειστοι σε τοίχους, σε πήλινα σκεύη φαγητού, σε ρούχα και σε δανεισμένα βιβλία από τις βιβλιοθήκες των φυλακών. Στόχος του Lombroso ήταν να κατανοήσει τον πληθυσμό των κρατουμένων και να διερευνήσει την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος της εποχής. Η κ. Μανουσάκη εστιάζει στην ερευνητική προσέγγιση και στα συμπεράσματα του Lombroso. Η μελέτη περιλαμβάνει επίσης εκτενή αποσπάσματα των αφηγήσεων και των βιογραφιών των κρατουμένων, τα οποία μετέφρασε η συγγραφέας από το πρωτότυπο έργο του Lombroso. Όπως αναδεικνύεται από την ανάλυση του έργου, ο ίδιος χρησιμοποίησε τη βιογραφική ανάλυση προκειμένου να θεμελιώσει τον βιολογικό θετικισμό και τη θέση περί διαφορετικότητας του «εγκληματία». Συνεπώς, το συγκεκριμένο βιβλίο διαθέτει αποκλειστικά ιστορικό ενδιαφέρον. Ωστόσο, η επιλογή του Lombroso να χρησιμοποιήσει τη βιογραφία ως ερευνητικό εργαλείο δίνει στα *Παλίμνηστα της φυλακής* νέα επικαιρότητα, λόγω του αυξημένου σύγχρονου ενδιαφέροντος για τη βιογραφική προσέγγιση στην εγκληματολογία, ιδίως μέσα από την ανάπτυξη της «αφηγηματικής εγκληματολογίας» (narrative criminology). Η φιλοσοφία, η στόχευση και η μεθοδολογία του Lombroso σίγουρα διαφέρουν από τη σύγχρονη

αφηγηματική προσέγγιση. Η προσπάθειά του, όμως, να χρησιμοποιήσει τη βιογραφία ως ερευνητικό εργαλείο καθιστά τα Παλίμψηστα της φυλακής μια μελέτη που αξίζει σήμερα να θυμηθούμε.

Στη στήλη *Art and Crime*, ο Κώστας Λιβιεράτος, εκδότης, δοκιμογράφος και υπεύθυνος σεμιναρίων, εξερευνά τη λειτουργία του βλέμματος στο χώρο μέσα από τρεις ταινίες του Alfred Hitchcock. Συγκεκριμένα ανιχνεύει τον κρίσιμο ρόλο του βλέμματος στην εμπειρία της μοντέρνας πόλης. Στο προνομιακό πεδίο τριών ταινιών του Άλφρεντ Χίτσκοκ (*Θηλειά*, *Σιωπηλός μάρτυς*, *Δεσμώτης του ιλίγγου*) που εκτυλίσσονται σε διαφορετικές κλίμακες του χώρου (εσωτερικό, γειτονιά, πόλη), παρακολουθεί τη λειτουργία και τη διαπλοκή τριών τύπων βλέμματος –αποστροφή, εποπτεία, περισπασμός– τόσο στις κανονικές συνθήκες της καθημερινότητας όσο και στις έκτακτες εκδηλώσεις της εγκληματικότητας που επιφυλάσσει η ζωή στις μεγάλες πόλεις. Επιχειρεί έτσι να ερμηνεύσει (με τη διακριτική υποστήριξη, στις σημειώσεις, ορισμένων σκέψεων του Μπένγιαμιν, του Φουκώ, του Ζίμελ, του Γκόφμαν κ. ά.) δύο βασικές αρχές της αστικής συνύπαρξης: «οι άνθρωποι κάνουν πολλά που δεν μπορούν να δείξουν» και, αντίστροφα, «οι άνθρωποι δεν βλέπουν όσα μπορούν να δουν».

Η Ελίζα Γρηγοράκη, ιστορικός, παρουσιάζει την ιστορία της μεγάλης ρωμαϊκής οικογένειας των Cenci, μια τραγωδία αιμομιξίας, πατροκτονίας και συζυγοκτονίας, που κατέληξε στη δίκη και την εκτέλεση των τελευταίων θυμάτων-θυτών του οίκου από την παπική εξουσία, σημάδεψε τον ιταλικό 16ο αιώνα και έγινε πηγή έμπνευσης για διάσημους καλλιτέχνες – ζωγράφους, ρομαντικούς ποιητές, ρεαλιστές μυθιστοριογράφους, πρωτοποριακούς θεατρικούς συγγραφείς. Το κείμενο ανατρέχει στα ιστορικά γεγονότα, αλλά κυρίως στις εικαστικές και λογοτεχνικές αναβιώσεις τους: ξεκινώντας από ένα φημισμένο μπαρόκ πορτρέτο της τραγικής κόρης, Beatrice Cenci, μελετά έπειτα τα κλασικά έργα που αφιέρωσαν στην ιστορία των Cenci ο Shelley και ο Stendhal, για να καταλήξει στις θεατρικές παραστάσεις του Antonin Artaud στο Παρίσι και, πολύ πιο πρόσφατα, της Ιόλης Ανδρεάδη στην Αθήνα. Μέσα από την τέχνη, μια σειρά από βίαια συμβάντα του μακρινού παρελθόντος μετατρέπονται σε απόσταγμα στοχασμού για μια ιστορία της βίας, στις πολλαπλές μορφές της ανά τους αιώνες.

Στη στήλη *Notitiae Criminalis*, η Ελένη Τσουνάκου-Ρουσιά, προσεγγίζει τις εγκληματικές πρακτικές της βιομηχανίας της «γρήγορης μόδας» (fast fashion) σε βάρος τόσο των εργαζομένων σε αυτήν όσο και του περιβάλλοντος. Μέσα από μια σύντομη επισκόπηση όλων των προβληματικών κρίκων αυτής της αλυσίδας, ανακλύπτει η ανάγκη θεσμικών δράσεων και μέτρων, ιδίως για την καταπολέμηση του greenwashing και την εφαρμογή εναλλακτικών και

βιώσιμων πρακτικών, ώστε να μην υπονομευτεί το μέλλον για τις γενιές που ακολουθούν. Η Αθηνά Δαριβιανάκη, Δικηγόρος, ΜΔΕ Εγκληματολογίας & Αντεγκληματικής Πολιτικής, εστιάζει στα προγράμματα εκπαίδευσης ζώων που υλοποιούνται στα καταστήματα κράτησης όχι μόνο στο εξωτερικό αλλά και (προσφάτως) στην Ελλάδα. Από την περιγραφή των εν λόγω προγραμμάτων, καθώς και από την παράθεση των εμπειριών των κρατουμένων/συμμετεχόντων σε αυτά, αναδεικνύεται εναργώς η πρακτική αποτελεσματικότητά τους και η διττή ευεργετική επίδραση που μπορούν να έχουν: αφενός στους κρατούμενους, και συγκεκριμένα στην ψυχосύνθεση, την κοινωνικοποίηση και την αποτροπή της υποτροπής τους, και αφετέρου στα ίδια τα ζώα, των οποίων την εκπαίδευση αναλαμβάνουν οι κρατούμενοι.

Στη στήλη μας Έγκλημα και Επιστήμες, ο Γεώργιος Μπορμπαντωνάκης, νομικός και ΜΔΕ Εγκληματολογίας & Αντεγκληματικής Πολιτικής, επιχειρεί να αναδείξει τη συμβολή της εικονικής πραγματικότητας στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης, παραθέτοντας μερικές από τις πρωτοποριακές εφαρμογές της σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο. Η μελέτη ξεκινά με μια ευσύνοπτη αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης τεχνολογίας, ήτοι την εμπύθιση, το αίσθημα παρουσίας και τη διαδραστικότητα που προσφέρει ένα τρισδιάστατο εικονικό περιβάλλον, και εν συνεχεία προχωρά στην επισκόπηση των επιμέρους δυνατοτήτων αξιοποίησης εντός της ποινικής δικαιοσύνης. Επιγραμματικά, στο πεδίο της σωφρονιστικής πολιτικής, μπορεί να συνδράμει αφενός στη θεραπευτική αποκατάσταση και την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, και αφετέρου στην αρτιότερη εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού. Στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής, η χρήση προσομοιώσεων δύναται να συμβάλει τόσο στην αξιολόγηση ήδη υλοποιημένων μέτρων περιστασιακής πρόληψης όσο και στη δημιουργία νέων στρατηγικών πρόληψης. Σημαντική διαφαίνεται και η συνεισφορά της εικονικής πραγματικότητας στο πλαίσιο της παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών σε άτομα που έχουν υποστεί βίαιη και σοβαρή θυματοποίηση. Η μελέτη κλείνει με κριτική στάση απέναντι στην άκρατη υιοθέτηση της εν λόγω τεχνολογίας, δοθέντος ότι προκύπτουν εύλογα ζητήματα πρακτικής και ηθικής φύσεως.

Στη στήλη Εκ των Έσω, ο Γιώργος Γιαννούλης, Επ. Καθηγητής Εγκληματολογίας-Σωφρονιστικής ΕΚΠΑ, και ο Σταμάτης Σπύρου, Εγκληματολόγος, Δ.Ν, Μτ. Δ. Ερευνητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, υπό τον τίτλο «Η τάση αύξησης της ηλικίας (απο)φυλάκισης γυναικών στο ημεδαπό σωφρονιστικό σύστημα και η σχέση ηλικίας (απο)φυλάκισης και είδους εγκλήματος», δημοσιεύουν τα αποτελέσματα ενός τμήματος της έρευνάς τους αναφορικά με την έκτιση ποινών από γυναίκες στο ημεδαπό σωφρονιστικό σύστημα. Στη βάση ενός μεγάλου όγκου δεδομένων (αποφυλακιστηρίων και φακέλων κρατουμένων), αποτυπώνουν

τη σαφή τάση αύξησης της ηλικίας (απο)φυλάκισης γυναικών, η οποία συνάδει με τα νεότερα διεθνή ερευνητικά δεδομένα, ιδίως των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας. Επιπλέον, διαπιστώνουν ότι οι νεαρότερες γυναίκες κρατούνται κυρίως για εγκλήματα βίας και για κλοπές, ενώ οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες κυρίως για εγκλήματα οικονομικής φύσης. Κατόπιν διατυπώνουν ερευνητικές υποθέσεις για την ερμηνεία των ευρημάτων τους και υποδεικνύουν τα σημεία στα οποία πρέπει να εστιάσουν οι μελλοντικές ερευνητικές προσπάθειες.

Στη στήλη μας Νομοθεσία, ο Δημήτριος Καραγκούνης, Δικαστικός Πάρεδρος, υπ. Δ. Ν. ΕΚΠΑ, πραγματεύεται τον θεσμό του «μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος» (whistleblower) και την πρόσληψή του στην ελληνική έννομη τάξη. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζονται, αρχικά, τα κύρια σημεία του Ν. 4990/2022 που ενσωμάτωσε την Οδηγία ΕΕ 2019/1937 σχετικά με την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις του ενωσιακού δικαίου, και στη συνέχεια επιχειρείται μια γενική αξιολόγηση του νομοθετήματος με επίκεντρο τα σημεία σύγκλισης και τα σημεία απόκλισης από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Στο δεύτερο μέρος, αναλύονται οι σχετικές με τον θεσμό του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος διατάξεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας (άρθρα 47 και 218 ΚΠΔ), ενώ εξετάζεται η συμβατότητα των σχετικών ρυθμίσεων με τη νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου αλλά και με τις αρχές της ποινικής δίκης. Τέλος, καταγράφονται ορισμένες σκέψεις σχετικά με τον υπό εξέταση θεσμό ως εργαλείο κατά της διαφθοράς, καθώς και σχετικά με τον ρόλο του ποινικού δικαίου.

Στη στήλη μας Νομολογία ΕΔΔΑ – ΔΕΕ, που πρωτοπαρουσιάστηκε στο προηγούμενο τεύχος μας, η γνωστή ομάδα επεξεργασίας της νομολογίας αυτής, οι Εμμανουήλ Αποστολάκης, Δημήτριος Βούλγαρης, Νικόλαος Γανιάρης, Άννα Οικονόμου, Δημήτριος Τσιλίκης και Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, συνεχίζουν το συστηματικό και ιδιαίτερα χρήσιμο έργο τους για δεύτερο χρόνο.

Στη στήλη μας για τη γενική Νομολογία, οι Johannes Kaspar, Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Άουγκσμπουργκ, και Παναγιώτης Δεριζιώτης, ΜΔΕ (ΕΚΠΑ), LL.M. (Augsburg), παρουσιάζουν και αναλύουν την απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 31^{ης} Οκτωβρίου 2023, η οποία αφορά τα όρια ισχύος της αρχής ne bis in idem και της απαγόρευσης αναδρομικότητας στην περίπτωση της δυσμενούς επανάληψης διαδικασίας λόγω εμφανίσεως νέων επιβαρυντικών στοιχείων μετά από αμετάκλητη αθώωση για ιδιαιτέρως βαρύ έγκλημα. Με την απόφαση, δημιουργείται σαφήνεια, πρώτον, ως προς τη δυνατότητα αθωωθέντων να επικαλεστούν την απαγόρευση νέας δίωξης μετά την

επέλευση του αμετάκλητου δεδικασμένου, και, δεύτερον, σχετικά με το απόλυτο επίπεδο προστασίας της εν λόγω απαγόρευσης, ανεξαρτήτως βαρύτητας του εγκαλούμενου εγκλήματος ή τυχόν αιτημάτων «δίκαιης» τιμώρησης εκ μέρους του θύματος ή των συγγενών του. Κατά την πλειοψηφία του Δικαστηρίου, η σύγκρουση της ασφάλειας δικαίου και της ουσιαστικής δικαιοσύνης στο πεδίο του αμετάκλητου δεδικασμένου έχει επιλυθεί από τους εμπνευστές του γερμανικού Συντάγματος στο άρθρο 103 παρ. 3 αυτού υπέρ της πρώτης. Συναφώς, ο νομοθέτης δεν επιτρέπεται να εισαγάγει ρυθμίσεις που προσδιορίζουν διαφορετικά τη σχέση των δύο δικαικών αρχών, διότι έτσι μεταβάλλει την ιστορική-συνταγματική τάξη. Ακόμη, οι δικαστές της Καρλσρούης κρίνουν ομόφωνα ότι η αναδρομική εφαρμογή του θεσμού της δυσμενούς επαναλήψεως διαδικασίας λόγω νέων στοιχείων δεν συνιστά εξαιρετική περίπτωση ούτε δικαιολογείται με βάση το δημόσιο συμφέρον. Εν τέλει, το αποτέλεσμα της απόφασης χαρακτηρίζεται από τους συγγραφείς ως ορθό, παρατηρείται όμως ότι το Δικαστήριο δεν επιχειρηματολογεί με την επιθυμητή μεθοδολογική συνέπεια.

Σε μια δεύτερη μελέτη, ο Βασίλειος Γεραπετρίτης, Δικηγόρος, ΜΔΕ Ποινικού Δικαίου-Ποινικής Δικονομίας Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., ασχολείται με ένα ιδιαίτερος πρωτότυπο θέμα. Προσφάτως, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την απόφασή του στην υπόθεση MR, τάχθηκε υπέρ του κύρους των επιφυλάξεων που είχαν διατυπωθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν ως προς την ισχύ του διακρατικού *ne bis in idem*. Η κρίση αυτή, μάλιστα, φαίνεται *prima facie* να έρχεται σε αντίθεση με την αποκρυσταλλωμένη παρ' ημίν άποψη για την ισχύ των εν λόγω επιφυλάξεων. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη εκκινεί από την επίλυση των προκριματικών ζητημάτων που άπτονται της διαχρονικής διαμόρφωσης του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου στον ευρωπαϊκό χώρο. Κατόπιν, προχωρά στην παρουσίαση και κριτική εξέταση των πορισμάτων του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου στην υπόθεση MR. Τέλος, εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την ισχύ των επιφυλάξεων που είχαν διατυπωθεί από την Ελλάδα κατ' άρθρον 55 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν, υπό το φως της πρόσφατης ενωσιακής νομολογίας.

Στην τρίτη μελέτη, η Μαρία Χαιρέτη, Δικηγόρος, ΜΔΕ Ποινικού Δικαίου, παρουσιάζει τα καίρια σημεία του υπ' αριθμόν 15/2023 βουλεύματος του Συμβουλίου Εφετών Πειραιώς. Ειδικότερα, εξετάζεται η φύση της καταγραφής σε οπτικοακουστικό μέσο της κατάθεσης ανηλίκου, όπως προβλέπεται στο άρθρο 227 παρ. 4 ΚΠΔ, ιδίως υπό το πρίσμα των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και τις απαιτήσεις του ΕΔΔΑ για την κατο-

χύρωση του δικαιώματος εξέτασης μαρτύρων. Παρατίθενται καταληκτικά σκέψεις σχετικά με τις δικονομικές συνέπειες της παράλειψης καταγραφής και την επέλευση ή μη απόλυτης ακυρότητας.

Στη στήλη Με άποψη, η Εμμανουέλα Κρητικού, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια ΠΜΣ Ποινικού Δικαίου & Ποινικής Δικονομίας ΕΚΠΑ, αξιολογεί τον ν. 4829/2021, ο οποίος εισάγει ένα ενιαίο ρυθμιστικό πλαίσιο για την άσκηση δραστηριοτήτων επιρροής (lobbying). Η γράφουσα προσεγγίζει κριτικά τους κεντρικούς άξονες του νομοθετήματος, σε συστοιχία με το συναφές άρθρο 237Α του Ποινικού Κώδικα, για να καταλήξει υπέρ της επάρκειας του επαπειλούμενου διοικητικού πλέγματος κυρώσεων, που επιτελεί διαπαιδαγωγικό ρόλο, συντελώντας στη διαμόρφωση κουλτούρας διαφάνειας και χρηστής διακυβέρνησης.

Στο ίδιο θέμα, η Δήμητρα - Νίκη Φούτση, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια ΠΜΣ Ποινικών Επιστημών ΕΚΠΑ, Ειδίκευση: Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία, εστιάζει την προσοχή της στην επέκταση του φαινομένου του lobbying που, υπό τη μορφή της άσκησης επιρροής στο έργο της νομοθετικής εξουσίας, εγείρει σημαντικούς προβληματισμούς εγκληματολογικής φύσεως. Η πιθανή αναγωγή της θεσμικής επιρροής που ασκούν συγκεκριμένες ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων σε παράγοντα διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής ενός κράτους, καθώς και ο εντοπισμός των εγκληματολογικών συγγενειών που παρουσιάζει η συγκεκριμένη μορφή του lobbying με τη διαφθορά, τίθενται στο επίκεντρο της ανάλυσης του παρόντος σχολίου.

Τέλος, στη στήλη μας Βιβλιοπαρουσίαση, ο Κωνσταντίνος Τσίνας, Λέκτορας Ποινικής Δικονομίας και Μεθοδολογίας Δικαίου του Κρατικού Πανεπιστημίου Κύπρου, παρουσιάζει το –αφιερωμένο στη νομική απόδειξη– συλλογικό έργο των Christian Dahlman, Alex Stein και Giovanni Tuzet με τίτλο *Philosophical Foundations of Evidence Law* («Φιλοσοφικά Θεμέλια του Δικαίου της Απόδειξης»). Ο γράφων εκθέτει με τρόπο συνοπτικό το περιεχόμενο των είκοσι έξι και πλέον μελετών του έργου, συμπληρώνοντας με κριτικές παρατηρήσεις-σχόλια και εμπλουτίζοντας την παρουσίαση του βιβλίου με συγκριτικές αναφορές σε έργα και μελέτες του Δικαίου της Απόδειξης. Έμφαση δίδεται στην εγγενή φιλοσοφική διάσταση του κλάδου και στην ανάγκη για έναν γνήσια διεπιστημονικό τρόπο σύλληψης και καλλιέργειας του αντικειμένου από τους σύγχρονους θεωρητικούς τόσο της αγγλοαμερικανικής όσο και της ηπειρωτικής παράδοσης.